

ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมภาคใต้

ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคใต้

กลุ่มที่ ๑ คติ ความคิด ความเชื่อ และหลักการพื้นฐานขององค์แห่งความรู้จากการที่ดินแดนภาคใต้มีคนจากวัฒนธรรมอื่นพลัดเปลี่ยนเข้ามาอย่างต่อเนื่องกันมาเป็นเวลานานนับพันปี ทำให้เกิดการผสมผสานความคิด ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติที่หลากหลายจนส่งผลให้เกิดความคิดความเชื่อของคนภาคใต้ เช่น

๑. ความเชื่อเรื่องการนอนหันศีรษะไปทางทิศใต้ เป็นการนอนอย่างบูชาพระพุทธเจ้าและบูชาบิดา-มารดา ซึ่งเป็นมงคลสูงสุดแห่งชีวิต เนื่องจากตอนปรินิพพานพระองค์หันพระพักตร์ไปเบื้องหน้าคือทิศตะวันออก หันพระเศียรไปทางเบื้องขวา คนปักษ์ใต้นอนหันหัวไปทางทิศใต้ หันหน้าไปทางทิศตะวันออก (ทิศเบื้องหน้า) นอนตามทิศทางที่พระพุทธปรินิพพาน เรียกว่าบูชาพระพุทธเจ้าเป็นมงคลสูงสุดอย่างนี้ก็ได้

๒. ความเชื่อเรื่องพิธีขอป่า เป็นพิธีกรรมที่ชาวบ้านภาคใต้ทำขึ้นเพื่อขอตัดไม้ในป่า สำหรับปลูกสร้างบ้านเรือนหรือที่ตากิน โดยการนำอาหารคาวหวานพร้อมกับตัดกิ่งไม้เป็นรูปตะขอมมาเช่น ไหว้เจ้าป่าเจ้าเขา แล้วอธิษฐานขออนุญาตเข้าถางป่า

๓. ความเชื่อเรื่องสถานภาพ สังคมของคนชาวนาได้ให้ความสำคัญกับเพศชายสูงกว่าเพศหญิง การยกย่องบุรุษเพศในการเป็นหัวหน้าครอบครัว พร้อมกันนั้นก็คาดหวังว่าบุรุษต้องเป็นผู้มีความรู้ มีคุณธรรม และต้องเป็นคนจริง คือ เชื่อถือได้ไม่เหลวไหล ขณะเดียวกันก็มีความคาดหวังให้ผู้หญิงเป็นผู้มีคุณค่าสมเป็นกุลสตรีไทย ให้คุณค่าต่อพรหมจารีของผู้หญิงสูงมาก

๔. พิธีลอยเคราะห์ คนภาคใต้มีความเชื่อตามศาสนาพราหมณ์ว่า คนทุกคนมีช่วงเวลาที่เกิดดาวพระเคราะห์มาเสวยอายุ ยามใดที่ดาวพระเคราะห์มาเสวยอายุก็จะเกิดโทษกับผู้นั้น อาจจะเจ็บไข้ได้ป่วย หรือมีเหตุการณ์ร้ายๆ มากระทบต่อการดำเนินชีวิตของตัวเองและญาติมิตร ดังนั้นจึงนิยมลอยเคราะห์เพื่อให้ตนพ้นจากเคราะห์กรรมนั้น ด้วยการนำต้นกล้วยมาทาบเป็นแพ แล้วเอาผม เล็บ ขี้โคล รวมทั้งดอกไม้ ธูปเทียน ใส่ในแพลอยน้ำไป

๕. ความเชื่อเรื่องโจ เป็นความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ที่ทำขึ้นเพื่อใช้ป้องกันปัญหาการลักขโมยผลไม้ในสวนเนื่องจากการ แขนงโจที่ดันไม้จะเป็นการบอกให้รู้ว่าได้มีการกำกับคาถาอาคมไว้ หากผู้ใดเก็บผลไม้จากต้นที่มีการแขวนโจไปปรับประทาน จะทำให้เจ็บป่วย เกี่ยวกับโรคทางเดินอาหารในลักษณะต่าง ๆ เช่น ปวดท้อง ท้องบวม ท้องป่อง โดยไม่รู้สาเหตุ และตายในที่สุด

กลุ่มที่ ๒ ศิลปะ วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียม ประเพณีจากลักษณะทาง ภูมิศาสตร์ของภาคใต้ ทำให้มีคนที่ต่างภาษาต่างวัฒนธรรมอย่างหลากหลายเดินทางเข้ามาภาคใต้มีทั้งชาว พุทธ ชาวมุสลิม ต่างเชื้อชาติกัน เช่น คนไทย คนจีน และผู้ที่มีเชื้อสายมาเลย์ รวมทั้ง ชาวเมือง เช่น ชาวเล อาศัยอยู่กัน วัฒนธรรมภาคใต้จึงมีรูปแบบอันเป็นเอกลักษณ์ที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ เช่น

๑. ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนาโดยตรง เช่น งานเทศกาลเข้าพรรษา ออกพรรษา เป็นต้น

๒. ประเพณีที่มีการสืบเนื่องจากศาสนา เช่น

งานบุญเดือนสิบ

เป็นงานบุญประเพณีที่มีชื่อเสียงโด่งดังที่สุดของชาวปักษ์ใต้ เนื่องจากเป็นงานที่ยึดถือปฏิบัติกันทั่วไปทุกจังหวัด และต่างยึดมั่นเข้มแข็งมาแต่โบราณ งานบุญเดือนสิบอาจเรียกได้ว่า ประเพณีชิงเปรตเป็นงานบุญ

รวมญาติ เมื่อถึงเวลาไม่ว่าทุกคนไปทำงานอาศัยอยู่หัวเมืองใดใกล้หรือไกล จะต้องเดินทางกลับไปเยือนถิ่นเกิดเสมอ เพื่อร่วมทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษและพบปะเยี่ยมเยือนญาติพี่น้อง

ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ

ณ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร นครศรีธรรมราช เป็นประเพณีการนำผ้าไตรสดรณาคมนำไปบูชาและขึ้นไปห่มตกแต่งสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่คนเคารพบูชาเดิมมีปีละครั้ง คือ วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 คือ วันวิสาขบูชา ต่อมาในราวรัชกาลที่ 4 จึงได้จัดเพิ่มขึ้นอีกวันหนึ่ง คือ วันมาฆบูชา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 เพื่อว่าพุทธศาสนิกชนนำผ้าสีต่างๆ ขึ้นไปห่มแทน ซึ่งนิยมใช้ผ้า 3 สี ได้แก่ ขาว แดง และเหลือง

๓. ประเพณีที่จัดให้มีขึ้นตามฤดูกาลหรือวาระ เช่น

งานแข่งเรือ

ประเพณีการแข่งเรือกooและของชาวจังหวัดนราธิวาส เรือกooและเป็นเรือที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวเป็นเรือที่ใช้ในการทำประมงพื้นบ้านชายฝั่งได้เป็นอย่างดี นิยมใช้กันในหมู่ชาวประมงมุสลิม เมื่อถึงฤดูน้ำหลากก็จะนำเรือกooและมาแข่งขันกันโดยใช้ระบบชิงธง

งานให้ทานไฟ

ในเดือนยี่มีกระแสดมมรสมุทิสตะวันตกเฉียงเหนือพัดพาเอาอากาศหนาวเย็นบางปีหนาวถึงต้องก่อกองไฟในตอนเช้ามีด ชาวบ้านจึงร่วมใจกันช่วยเหลือพระสงฆ์ ด้วยการมาช่วยก่อกองไฟให้พระสงฆ์จึงสร้างความอบอุ่น และถือโอกาสทำขนม ทำอาหารมาถวายพระสงฆ์ไปด้วยกัน

ประเพณีกินผัก

เป็นประเพณีของคนไทยเชื้อสายจีนทางภูเก็ต พังงา กระบี่ ตรัง และอื่นๆ ที่มีคนจีนอาศัยอยู่มาก จัดวันขึ้น 1-9 ค่ำ เดือน 9 ของจีน เป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติกันอย่างเข้มแข็งทั้งเมือง คือถือศีลเคร่งครัดละเลิกเสตังหา ทำจิตใจทำวาจาและร่างกายให้บริสุทธิ์ เพราะสรรพสิ่งนั้นล้วนเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน ใครปฏิบัติธรรมจึงจะเกิดความสุข ทุกคนจึงต่างนุ่งขาวห่มขาว ทำอาหารเจแจกจ่ายกันทั้งเมือง มีการแห่ผ้าทรง(เจ้าเข้าทรง) มีการลุยไฟ และพิธีอื่นๆ อย่างคึกคัก จุดประหัดตลอดงาน

ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน

ภาคใต้มีพื้นที่เป็นคาบสมุทรและชายฝั่งทะเล ทำให้มีชนชาติต่าง ๆ เดินทางเข้ามาติดต่อค้าขาย และเข้ามาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่นานอึด จึงมีความหลากหลายทางเชื้อชาติ เช่น คนจีน คนอินเดีย และคนที่มิเชื้อสายมาเลเซียที่นับถือศาสนาอิสลาม นอกจากนี้บริเวณชายฝั่ง และเกาะบางเกาะของภาคใต้ทางด้านตะวันตกมีชาวพื้นเมืองที่เรียกว่า ชาวเล ส่งผลให้เกิดการหล่อหลอมลักษณะเด่นให้มีการปรับตัว ปรับวิถีชีวิตจนเป็นลักษณะบุคลิกภาพเฉพาะของคนภาคใต้

ภูมิปัญญาการปลูกบ้านการสร้างที่อยู่อาศัยของชาวภาคใต้ในสมัยก่อน จะมีลักษณะเป็นบ้านหรือเรือน ซึ่งเรียกกันโดยสำเนียงภาษาได้ว่า “เรือน” ลักษณะของเรือนของชาวใต้มี 2 ลักษณะ คือ เรือนเครื่องผูกและเรือนเครื่องสับ

เรือนเครื่องผูก

เรือนที่ใช้วัสดุต่าง ๆ ประกอบกันเข้ากับ โครงสร้างและตัวเรือน โดยการผูกยึดด้วยเชือก เถาวัลย์ วัสดุหลักมักเป็นไม้ไผ่และไม่ขึ้นดินขนาดเล็กที่ลั่นแล้วแต่หาได้ ภายในท้องถื่นมีการปรับแปรวัสดุง่าย เพียงนำมาผูกยึด สอดสานเรียบร้อยเข้าด้วยกันไม่มีความคง ทนถาวรและให้ความปลอดภัยไม่มากนักภูมิปัญญาในการสร้างเรือนไทยเครื่องผูกของชาวใต้

เรือนเครื่องสับ

เป็นเรือนที่เกิดขึ้นหลังเรือนเครื่องผูก เนื่องจากเครื่องมือเครื่องใช้ ในการแปรรูปไม้พัฒนา ยังใช้ขวาน เลื่อย สำหรับตัด โคน และตัดแต่งต้นไม้มให้เป็นเหลี่ยมได้ง่าย เรือนเครื่องสับจึงใช้ไม้เหลี่ยม ขึ้นแรกอาจมีแค่ มิดพร้าว ขวาน สำหรับสับตกแต่ง จึงเรียกเรือนที่ ใช้ซึ่งสับ ตกแต่งด้วยขวาน และมีดพร้าวว่า เรือนเครื่องสับ

ภูมิปัญญาเกี่ยวกับอาหาร

คนภาคใต้มีพื้นที่ติดทะเลมาก อาหารหลักจึงเป็นอาหารทะเล ซึ่งมีกลิ่นคาวจัด อาหารจึงต้องมีเครื่องเทศ โดยเฉพาะขมิ้น อาหารมีรสจัด เผ็ดจัด เฝี้ยจัด เปี้ยวจัด มีผักสดเคียงทุกมื้อเช่น สะตอ ลูกเนียง และผักเหนาะ และผักต่างๆ เป็นต้น

อาหารคาว

วัฒนธรรมการกินของคนภาคใต้ได้รับการผสมผสานกลมกลืนระหว่างชาวพุทธกับชาวมุสลิม อาหารภาคใต้ได้แก่ แกงเหลือง แกงไตปลา ข้าวยา กั่วกลิ้ง ปลาทอดขมิ้น เป็นต้น

กั่วกลิ้ง

แกงไตปลา

อาหารหวาน

ขนมพื้นเมืองที่มีลักษณะเฉพาะตนอยู่หลายชนิด เช่น ขนมลา ขนมน้ำ ขนมง ขนมจี๊ไ้ เป็นต้น

ขนมจี๊ไ้

ขนมกง

ขนมบ้า